

УДК 72/01: 728.6 (477)

Романа **Кюнцлі**,

кандидат філологічних наук, доцент
Львівського національного аграрного університету

Андрій **Степанюк**

кандидат архітектури

Проблеми сучасного храмобудівництва: пошуки нової архітектури християнського самовираження

© Кюнцлі Р., Степанюк А., 2016

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.51676>

Анотація. Найбільш престижним видом практичної діяльності для архітекторів завжди було храмобудівництво. Проте храмова архітектура піддавалась і найбільш прискіпливій критиці в суспільстві. Мабуть тому, що храми – це будівлі особливого призначення. Будівля Храму Божого має зайняти належне їй місце в просторі та часі, що вимірюється неординарною архітектурою та випробовується вічністю.

Ключові слова: модернова сакральна архітектура, національна ідентичність, унікально-універсальна гармонія.

Постановка проблеми. Сьогодні світ перенасичений оригінальними архітектурними творіннями, де отримали втілення найнесподіваніші ідеї, проте, чи кожна з цих ідей мала в основі свій прославити Бога, можливо, у основі створення храму була ідея китчу та власної слави, і тут уже закладена поразка архітектора та самої споруди.

Новаторські пошуки архітекторів можуть мати успіх за умови інтерпретації сучасною мовою національних традицій храмобудівництва, гармонійного поєднання унікально-універсальних співвідношень архітектурно-просторових вирішень храму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемами храмобудівництва у світі працює низка вчених, зокрема: О. Борисова, Р. Галишич, Т. Геврик, Р. Жук, А. Іконніков, Т. Каждан, М. Кеслер,

В. Кирилов, Б. Кириков, Є. Кириченко, Ю. Курбатов, М. Нащокина, Г. Стернін та ін.

Під час аналізу архітектури храмів різних країн можна побачити, що в основі їхніх архітектурно-просторових вирішень здебільшого переважають інтуїтивно-суб'єктивні міркування, а також запозичення аналогів, що створює дисгармонію та при меншу архітектурно-художню цінність храму.

В основі кожного храму повинна бути закладена слава Господня, велич Господня та риси народу, що спорудив храм. Риси ці виражені через національні традиції, творчо переосмислені в сучасному трактуванні, а не в повторенні форм історичних періодів: «Тільки культури в занепаді, яким бракує творчих життєвих сил, вдаються до повторення поверхових аспектів свого колись великого минулого. Справжня, жива архітектура перетворює істотне в традиції свіжо, винахідливо й значущо» [1, с. 39].

На глибоке переконання авторів, храм повинна проектувати й будувати людина віруюча. Християнський храм — християнин, мусульманську мечеть — мусульманин, синагогу — іудей тощо.

Постановка завдання. У часи постмодерну найбільших змін зазнало християнське храмовбудування, оскільки терпимість і толерантність — характерна риса християнства, яка пропагується у всіх сферах життя і діяльності християн, у тому числі й у архітектурі. Проте, чи на користь це християнському світові? Експериментуючи над об'ємно-просторовими вирішеннями християнських храмів, архітектори часто забувають про їхнє справжнє призначення: дім Божий, місце молитви, очищення, спокою, умиротворення, роздумів і найважливіше — Святих Таїнств: Хрещення, Миропомазання, Євхаристії, Покаяння, Єлеопомазання, Подружжя та Рукоположення.

Спрощення оздоблення інтер'єру храмів, експерименти з кольорами позбавляють їхньої символіки, глибинної сакральної семантики, що присутня у храмах минулих століть. Незнання основ християнської віри, гонитва за оригінальним і привабливим позбавляють християнський храм його первинного призначення — храму Божого, роблячи з нього громадську споруду.

Особливість українських православних і греко-католицьких храмів у тому, що вони містять вагому інформативність своїми фресковими розписами, мозаїками, іконописом, тобто мають пізнавальну та виховну функції. Свята літургія відбувається під

супровід візуального сприйняття зображень Старого та Нового завіту. Вірні, відвідуючи храм, потрапляють у сакральню-духовну ауру морально-етичної побудови всесвіту, де вони пізнають норми християнської моралі.

Зміни, які відбуваються в сучасному храмовому будівництві, характерні строкатістю стилів і напрямків, спробами синтезу традицій і новаторства, у багатьох випадках — на основі поверхневих знань канонів храмубудування, що призводить до необґрунтованих, нелогічних архітектурно-художніх і просторових вирішень.

Вміле поєднання традицій та концепції побудови храму народних майстрів із сучасними вимогами об'ємно-просторових, конструктивних вирішень і застосування новітніх матеріалів, поєднання традиційного та універсального — гармонізація унікально-універсальних співвідношень, шлях до творення сучасної церковної архітектури.

Виклад основного матеріалу. Велике розмаїття стильових прийомів архітектурно-просторових вирішень храмової архітектури ХХІ ст., що характеризується необмеженими можливостями сучасних матеріалів і конструкцій, можна згрупувати в такі основні напрямки:

- архітектура сучасної техніки та матеріалів, творці якої копіюють форми храмів історичних стилів;
- запозичення архітектурно-просторових вирішень громадських будівель;
- використання прийомів і методів храмової архітектури чужих культур;
- використання окремих елементів і деталей різних стилів церковної архітектури, наслідування форм будівель і споруд, що мають опосередкований зв'язок з християнством;
- переосмислення архітектурних традицій та дотримання основних канонів храмового будівництва, втілення їх у модернових об'ємно-просторових і планувальних вирішеннях.

Чи може сучасна архітектура втілюватися у старі форми? Поодинокі зразки такої архітектури, які бездоганно вписані в навколишнє середовище, без сумніву, створять атмосферу архаїки. Проте з такою архітектурою має гармоніювати архітектура житла та громадських споруд, тобто комплекс житлово-громадської забудови із сакральною будівлею повинен бути виконаний єдиним архітектурним ансамблем. Поодинокі приклади таких архі-

тектурно-просторових вирішень мають право на життя, та все ж модернова храмова архітектура має відповідати утилітарним і духовним вимогам сучасної епохи, демонструвати нове, більш глибоке розуміння Бога. Адже саме шедеври храмового зодчества є основними віхами часових відтинків великих періодів світової архітектури: готики, відродження, бароко.

Цікавими в цьому плані є думки російського архітектора М. Кеслера, який вважає, що важливим є «пошук всередині всієї великої традиції того, що ми відчуваємо в ній як актуальне, співзвучне переживанню вічної істини християнства в нашому конкретному часі. Розуміння традиції як внутрішнього живого духовного ладу, що стає актуальним у сприйнятті сучасності та містить творче начало і образотворчий канон як загальне правило, яке надає свободу і лише направляє наші творчі зусилля в потрібне русло» [2] (іл. 1, 2).

1

2

Іл. 1. М. Кеслер. Проект храма на честь Покрови Пресвятої Богородиці в мкр. Зелені Алеї (м. Відноє). Переможець у номінації "Городской приходской храм на 300-600 человек" [3].

Іл. 2. М. Кеслер. Храм на честь Олександра Невського в Балашісі (Московська обл.). Переможець у номінації "Городской приходской храм на 300-600 человек" [4].

Храмова будівля в архітектурному середовищі є одним з головних компонентів його сприйняття. Перед архітектором, який проектує храм, постає надзвичайно важливе завдання — не порушити гармонію, яка є основою архітектури Всесвіту, закладеної Великим

Архітектором. Дім Господній має виділятися серед навколишнього середовища й водночас не руйнувати його гармонію.

Твердження М. Кеслера, що на початковому етапі становлення сакральної архітектури потрібно робити акцент на національних традиціях, а «в майбутньому, коли, можливо, відбудеться об'єднання православних країн, храмова архітектура буде формуватися на візантійській основі з використанням досягнень архітектури всього східно-християнського світу» [5], на думку авторів, є дискусійним. Чи може сучасна храмова архітектура запозичити форми з громадських будівель? Громадські будівлі є відображенням динаміки життя, храм — втілення спокою, роздумів, філософії. Адже, «В основі архітектури храму — естетика стабільності, вона відображає світ нерухомий, обернений лицем до вічності. Сучасна громадська архітектура виходить з інших принципів: нестійкості, мінливості, миттєвості» [6].

Католицька церква Санта Моніка в Іспанії, неподалік від Мадрида, демонструє динамізм і агресію. Перша асоціація при погляді на храм — народження титана чи трансформера (іл. 3).

Іл. 3. Католицька церква Санта Моніка в Іспанії [7].

Асоціації від будівлі протилежні очікуванім. І тут йдеться не про руйнування стереотипів образу храму, які склалися впродовж століть, а про відсутність тих емоцій, які повинен викликати у вірних храм: благодать від бачення небесної краси на землі, умиротворення від її споглядання.

Про сакральне призначення окремих модернових споруд ми дізнаємося тільки із сакральної символіки. Своїм об'ємно-про-

сторовим вирішенням (іл. 4-9) вони не відрізняються від торгових центрів, спорткомплексів, виставкових залів тощо.

4

5

6

7

8

9

Іл. 4. Християнський храм у Китаї , архітектурне бюро GMP Architekten, що знаходиться в Гамбурзі [8].

Іл. 5. Каплиця тишини Камппи, Фінляндія, архітектори Микко Сумманен, Киммо Линтула и Нико Сиролаіз архітектурного бюро K2S [9].

Іл. 6. Церква Святого Хреста в Данії [10].

Іл. 7. Капелла Valleacerón, Сьюдад-Реаль, Іспанія [11].

Іл. 8. Церква Серця Ісуса Христа в Мюнхені, Мюнхенське архітектурне бюро Allmann Sattler Wappner Architekten [12].

Іл. 9. Церква Святого Лика в Турині, Італія, арх. Маріо Ботта [13].

Тож чи може храмова архітектура, виходячи з її призначення, своїм об'ємно-просторовим вирішенням не містити ідейно-сакрального навантаження? «Церковна архітектура — зовсім не те, що архітектура громадська. Вона несе в собі важливий символічний зміст, у неї інші функції, завдання, конструктивні особливості. Церковні споруди не можна будувати виходячи тільки з об'ємно-просторових і стилістичних особливостей. Історія громадської архітектури показує, як людина організувала житловий простір довкола себе, історія архітектури церковної — як вона бачила протягом століть дорогу до Бога» [14].

Запозичення форм з чужих культур найбільш небезпечний і спокусливий шлях у сакральній архітектурі. Оскільки давні культури залишили після себе зразки досконалих споруд у відношенні пропорцій та розташування у просторі, то виникає спокуса скористатися цими надбаннями. Мова йде про піраміди, які представляють культури майя, Єгипту, Месопотамії, проте вони не можуть представляти культуру європейську. Низка християнських храмів, що з'явились у Європі в останні десятиріччя, можуть тільки свідчити про втрату сили місцевих оригінальних традицій, або, швидше небажання архітекторів вивчати свої традиції та експериментувати з ними (іл. 10-12).

10

11

12

Іл. 10. Собор Христа-Царя у Ліверпулі [15].

Іл. 11. Собор Святої Марії у Сан-Франциско [16].

Іл. 12. Друга частина Церкви Харіса у Бейруті [17].

Основні вказівки про вигляд та побудову християнського храму ми отримуємо з різних частин Біблії. Архітектор, який приступає до створення сакральної споруди, повинен розуміти відповідальність перед народом щодо правдивості відображення його релігійних поглядів у архітектурі храму, багатовікових традицій храмовбудуван-

ня, символіки, яка склалася протягом двох тисячоліть. Запроектвана будівля не повинна спотворювати Істину, традицій народу, які закладені в структурі храму, його бачення та розуміння Бога.

«Будь-який християнський храм загалом є символом духовного світу й водночас — корабля граду Божого, який пливе на хвилях історії. За Іполитом Римським, «... керманіч на цьому кораблі — Ісус Христос. Ніс корабля — це Схід, а корма — Захід. Два керма в нього — два Завіти (Старий і Новий). Любов Христова, яка зв'язує церкви, скріплює корабель. Паруси на цьому кораблі — Дух з небес, а залізні якорі — заповіді самого Христа, які мають таку міць, як і залізо. Корабельники — янголи, які стоять на правому й лівому бортах; вони допомагають правити кораблем оберігають його у штормах життєвого моря». Крім того, у християнському храмі, як і в багатьох культових спорудах різних релігій, отримали втілення символ Світової гори, який об'єднує поняття маси як виразу буття, з ідеєю вертикалі, тобто світової осі, і геометрична символіка — трикутник, тобто потяг до вищого, притаманний людській природі, символ взаємодії між землею (матеріальним світом) і небом (світом духовним) [18].

Іл. 13. Церква Пресвятої Трійці в столиці Австрії — Відні [19].

Аналізуючи сучасну сакральну архітектуру в різних країнах, можна виділити окрему групу храмів, які наслідують форми будівель, і, що мають побіжний зв'язок з християнством. Церква Святої Трійці (іл. 13) у — Відні асоціюється з катакомбами, де відправляли богослужіння перші християни. Проте час катакомб минув, сучасність — це час відкритого прославляння Господа й демонстрування за допомогою архітектури його величі.

У останні роки спостерігається захоплення архітекторів вавилонською вежею (іл. 14, 15), яка активно інтерпретується в храмовій архітектурі. Вавилонська вежа — як символ непорозуміння між людьми, незавершеності, бажання людини стати вищою за

Бога, уникнути його кари, відмова від молитви — не може бути зразком для храмової архітектури.

Іл. 14. «Кришталевий» Собор. Церква Світла від Світла (англ. Cathedral of ChristtheLight) — католицький храм у місті Окленд, США. Архітектор — Філіп Джонсон (Philip Johnson) [20].

Храми у вигляді великої центрифуги можуть символізувати темп життя, його безжалісність і жорстокість. Як центрифуга перемелює все, що потрапляє під її ножі, так і життя перемелює людину. Духовний храм повинен, навпаки, давати надію, спокій. Рівновага храму, його симетрія повинні підкреслювати стабільність і непохитність віри Божої.

Іл. 15. Собор Воскресіння Христового в Еврі (1997). Архітектор Маріо Ботті [21].

Генадій Рибаченко звертає увагу на захоплення Маріо Ботти іудейською архітектурою, яка ґрунтується на простих геометричних формах і є приземкуватою, що не характерно для християнських соборів. «Вернакуляр описується і вписується не лише в прямокутні рамки, але й в інші прості форми. Крім квадрата і куба в простоті вернакулярного простору задіяні трапеція і правильні багатокутники, які в ідеалі наближаються до кола, об'ємні фігури на кшталт конуса, циліндра, призми й піраміди. Ці геометричні фігури покладені в основу більш таємничих релігійно-містичних практик, таких як, наприклад, іудейська кабала.

Традиційна єврейська архітектура, що базується на геометрії кабали, характерна приземкуватими і якимись згрупованими для відбиття натиску напруженістю форм — як стиснутий кулак. Так виглядають всі будівлі, від оборонних і культових до житлових, у всіх єврейських кварталах у іспанських Жироні, Толедо й Кордові, фортеця Масада й палац Ірода біля Мертвого моря, не кажучи вже про забудову старого Єрусалима. Скупа й чітка геометрія простих форм і кабалістична філософія захопили Маріо Ботту, який надалі застосував знання в архітектурній практиці, причому в самому серці Ізраїлю. Зовсім нещодавно за його проектом було завершено будівництво синагоги Цимбаліста та Центру єврейської спадщини в Тель-Авіві» [22].

Нові технології, будівельні та оздоблювальні матеріали XXI ст. розширили можливості храмовбудування. Зросли можливості для найсміливіших архітектурних вирішень, проте архітектурно-художній образ християнського храму в багатьох спорудах зберігає візуальне сприйняття храму як будівлі сакральної, духовної, окремими елементами нагадує місцеві традиції.

До таких храмових будівель належить протестантський «Кришталевий» Собор (Crystal Cathedral) у місті Гарден Гроув, округ Ориндж, штат Каліфорнія, США (іл. 16), збудований із застосуванням нових матеріалів (скло та метал), проте своїм виглядом нагадує готику, що символізує єдність неба і землі. Храм домінує над забудовою міста, що також є важливою ознакою, оскільки підкреслює перевагу духовного над матеріальним.

16

17

Іл. 16. Протестантський «Кришталевий» Собор (Crystal Cathedral) у місті Гарден Гроув, округ Ориндж, штат Каліфорнія, США. Архітектор - Філіп Джонсон (Philip Johnson) [23].

Іл. 17. Лютеранська церква у Рейк'явіку (архітектор-Гудйон Самуельсон) [24].

Лютеранська церква у Рейк'явіку (іл. 17) (архітектор — Гуд-

йоун Самуельсон) своїм візуальним силуетом нагадує не тільки готичний замок, але й архітектурно-просторовим вирішенням нагадує орган, земну мелодію для Бога. Таке бачення, без сумніву, підкреслює духовність споруди та, крім естетичної насолоди, акцентує призначення храму на землі.

Храм мормонів у США (іл. 18), виконаний у постмодерному стилі, теж не втрачає символіки, яку повинен нести храм. Кругла в плані споруда символізує безконечність христової церкви, витягнутий фасад тяжіє до небес. Будівля є домінантою та своєю архітектурою вказує на переваги життя віруючої людини.

Іл. 18. Храм Мормонів, Індепенденс, Міссурі, США, архітектор Джіо Обата [25].

Ще одна храмова будівля, яка бездоганно продемонструвала естетичний смак архітектора та його любов до традицій рідної землі, є Грундтвінгсська церква (іл. 19), побудована в Копенгагені за проектом архітектора Педера Клінта. Церква майстерно вписана в місцеву архітектуру і з точки зору застосування місцевого будівельного матеріалу, і з погляду використання традиційних архітектурних форм.

Іл. 19. Грундтвінгсська церква в Копенгагені. Архітектор Педер Клінт [26].

Церква побудована в стилі експресіонізму, проте з яскравим проявом місцевих традицій. «При підготовці проекту П. Клінт

ретельно вивчив архітектуру данських сільських церков зі східчастими фронтонами. Саме ці форми й знайшли відображення в дизайні Grundtvigs Kirke. Клінт об'єднав традиційні будівельні технології (для споруди був використана типова для данської архітектури жовта цегла), сучасні геометричні форми та класичні готичні інтер'єри» [27].

Зразком глибокого аналізу християнського віровчення та переосмислення архітектурних традицій українського народу є церква Святого Йосифа в Чикаго (іл. 20), архітектор Зенон Мазуркевич. Архітектурний образ храму втілив не тільки традиційне бачення апостолів Пресвятої церкви та Ісуса Христа в церковних банях, але й нагадав про швидкоплинність людського життя. Скляні вежі, наче пісочні годинники, нагадують людині про справжні цінності в її короткому житті. Особливість будівлі церкви Святого Йосифа — у її «розмові» з людьми.

Іл. 20. Церква Святого Йосифа у Чикаго. Арх. Зенон Мазуркевич [28].

Церква Святого Йосифа у Чикаго продемонструвала, що справжня архітектура — це не тільки застигла в камені музика, це філософія, яка говорить з каменю.

Висновки. Процес становлення храмової архітектури сучасності має відбуватися з дотриманням принципу збереження християнського храму як такого, що відповідає образу царства Божого, яке в християнській вірі асоціюється з гармонією, красою, спокоєм.

Будівлі сучасних храмів у переважній більшості своїми динамічними, агресивними, асиметричними формами не відповідають призначенню християнського храму, а кардинальна зміна їхньому об'ємно-просторової структури та візуального си-

луету може призвести до зміни ідейного образу християнського храму, що негативно вплине на релігійні та морально-етичні погляди християн.

Зрозуміло, що сучасний християнський храм не може залишатися у застиглих формах минулих століть. Шлях до творення сучасної храмової архітектури — поєднанні традицій із сучасними вимогами об'ємно-просторових, конструктивних вирішень і застосування новітніх матеріалів, поєднанні традиційного та універсального, гармонізації унікально-універсальних пропорцій храму.

Адаптація людини в умовах глобалізованого суспільства, яка зазнає все більші психологічні стреси, можлива через компенсацію спокою, віри, розради в храмі. Така компенсація можлива при гармонійному поєднанні в архітектурі храму новаторства і традицій.

1. Жук Р. Ритмічні особливості української церковної архітектури / Радослав Жук // Памятки України. — 1991. — № 4. — С. 39.
2. Кеслер М.Ю. Развития архитектуры современного православного храма [Електрон. ресурс] / М.Ю. Кеслер і ortox.ru // Благоукраинец. — 2009. — № 19. — Режим доступу: http://kesler.ortox.ru/news.html?action=news_detail&id=701.
3. Программа строительства православных храмов в г. Москве. — [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: http://www.200hramov.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=1600:2015-01-21-09-59-36&catid=5:2015-01-27-04-54-57&Itemid=12.
4. Программа строительства православных храмов в г. Москве. — [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: http://www.200hramov.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=1600:2015-01-21-09-59-36&catid=5:2015-01-27-04-54-57&Itemid=12.
5. Кеслер М.Ю. Развития архитектуры современного православного храма [Електрон. ресурс] / М.Ю. Кеслер і ortox.ru // Благоукраинец. — 2009. — № 19. — Режим доступу: http://kesler.ortox.ru/news.html?action=news_detail&id=701.
6. Вельская В. Место храмов в современной архитектуре [Електрон. ресурс] / В.Вельская // Современное православное церковное искусство. Проблемы, задачи, достижения: интернет-проект при поддержке Искусствоведческой комиссии Московской епархии. — Режим доступу: <http://www.art-sobor.ru/archives/3641>.

7. Современная архитектура храмов. — [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://bigpicture.ru/?p=417131>.
8. Церковь в Китае от GMP Architekten — [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://www.archfacade.ru/2011/03/cerkov-v-kitae-ot-gmp-architekten.html>.
9. Самые красивые в мире храмы (ФОТО). — [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://www.navigator.az/news/22/321150.html>.
10. Церковный модерн: вера, воплощенная не только в камне. — [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://www.radidomapro.ru/ryedkztij/arkhitektura/design/tzerkovnyj-modern--vera-voploshchennaia-netolgko-p10-8332.php>.
11. Церковный модерн: вера, воплощенная не только в камне. — [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://www.radidomapro.ru/ryedkztij/arkhitektura/design/tzerkovnyj-modern-vera-voploshchennaia-netolgko--p10-8332.php>.
12. Удивительные храмы Западной Европы [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://www.pro-design.by/news/samyie-udivitelnyie-hramyi-zapadnoj-evropyi.html>.
13. Удивительные храмы Западной Европы [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://www.pro-design.by/news/samyie-udivitelnyie-hramyi-zapadnoj-evropyi.html>.
14. Вельская В. Место храмов в современной архитектуре [Электрон. ресурс] / В. Вельская // Современное православное церковное искусство. Проблемы, задачи, достижения: интернет-проект при поддержке Искусствоведческой комиссии Московской епархии. — Режим доступа: <http://www.art-sobor.ru/archives/3641>.
15. Современная архитектура храмов. — [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://bigpicture.ru/?p=417131>.
16. Современные храмы [Электрон. ресурс] // Интернет-журнал Nik Life. — Режим доступа: <http://niklife.com.ua/focus/38251>.
17. Современные храмы [Электрон. ресурс] // Интернет-журнал Nik Life. — Режим доступа: <http://niklife.com.ua/focus/38251>.
18. Вайнтруб І. Семантика християнських храмів середньовіччя / Ірина Вайнтруб // Людина і світ. — 1996. — № 8. — С. 29.
19. Современная архитектура храмов. — [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://bigpicture.ru/?p=417131>.
20. Современные храмы [Электрон.ресурс] // Интернет-журнал Nik Life. — Режим доступа: <http://niklife.com.ua/focus/38251>.
21. Архитектура Марио Ботта [Электрон. ресурс]. — Режим доступа:

- <http://renardetraisin.livejournal.com/51419.html?page=1>.
22. Рыбаченко Г. Архитектор Марио Ботта. Эффектные работы Марио Ботты [Электрон. ресурс] / Геннадий Рыбаченко. — // «Сибирский дом». — № 2 (85), февраль 2011. Дата публикации: 15.02.2010. — Режим доступа: <http://www.sibdom.ru/publication/articles/32/1001/>.
  23. Современная архитектура храмов. — [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://bigpicture.ru/?p=417131>.
  24. Современная архитектура храмов. — [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://bigpicture.ru/?p=417131>.
  25. Пачежерцев Н.И. Мормонский Храм как реализация полноты жизни мормонов [Текст] / Н.И. Пачежерцев, С.В. Мосенина, И.Ш. Иксанов [Электрон. ресурс] // Исторические исследования: материалы III междунар. науч. конф. (г. Казань, май 2015 г.). — Казань : Бук, 2015. — С. 94-99. — Режим доступа: <http://www.moluch.ru/conf/hist/archive/129/8015/>.
  26. Дания, Копенгаген: Грундтвингская церковь — храм в стилеэкспрессионизма [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://turj.ru/blog/history/2188.html>.
  27. Дания, Копенгаген: Грундтвингская церковь — храм в стилеэкспрессионизма [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://turj.ru/blog/history/2188.html>.
  28. Галицька Д. Скарбниці віри і традицій / Дарина Галицька [Електрон. ресурс]. — Український тижневик «Міст». — Режим доступу: <http://meest-online.com/world/usa/skarbnytsi-viry-i-tradytsij/>.

ANNOTATION

Romana Kiuntsli, Andrij Stepanyuk. Problems of modern church building. The search for a new architecture of Christian expression. Church building was always the most prestigious type of practice for architects. However, such practice was also a subject to meticulous scrutiny and criticism in society, perhaps because temples are building of a special purpose. Temple considered a house of God. Such building must take its rightful place in space and time, measured by extraordinary architecture and tested by eternity.

Keywords: modern sacred architecture, national identity, unique universal harmony.

АННОТАЦІЯ

Романа Кюнцли, Андрей Степанюк. Проблемы современного храмо-строительства. Поиски новой архитектуры христианского самовыражения. Наиболее престижным видом практической деятельности для архитекторов всегда было храмостроительство. Однако храмовая архитектура подвергалась и наиболее придирчивой критике в обществе. Наверное потому, что храмы — это здания особого назначения, это дом Господа. Здание Храма Божьего, которое измеряется неординарной архитектурой и испытывается вечностью, должно занять достойное место в пространстве и времени.

Ключевые слова: современная сакральная архитектура, национальная идентичность, уникально-универсальная гармония.